

El camp de l'avaluació i la intervenció social

Marisela Montenegro Martínez
Marcel Balasch Domínguez
Blanca Callén Moreu

PID_00141829

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. La intervenció social com a disciplina	7
1.1. La historiografia tradicional de la intervenció social	7
1.2. Historiografia crítica: intervenció social i poder	8
1.2.1. L'aparició de les disciplines científiques: els antecedents de la intervenció social	9
1.2.2. El binomi <i>saber-poder</i> en la intervenció social	11
1.2.3. La governabilitat en la intervenció social	13
2. La crisi de les ciències socials i la controvèrsia en la intervenció social	17
2.1. Subjectes de coneixement	18
2.2. Objectes d'intervenció	20
Bibliografia	23

Introducció

Un sistema generalment emprat per a aproximar-se al coneixement d'una disciplina, com és la intervenció social, consisteix a traçar un breu recorregut des dels seus orígens i a través de la seva evolució històrica. Per a dur a terme aquest recorregut se sol fer referència als factors que van fer que aparegués, al context històric i polític en el qual es va emmarcar, a quins en són els elements i autores fundacionals, a com se'n van anar perfilant els conceptes i les orientacions teòriques, etc. Tanmateix, es pot reconèixer que la reconstrucció de la història de qualsevol disciplina mai no és unívoca. Hi ha moltes maneres de relatar la història. Cada una d'aquestes explicacions o relats posarà èmfasi en certs aspectes i, alhora, no en tindrà en compte d'altres. Enfrontar-se a la tasca d'elaborar una historiografia d'un àmbit com la intervenció social implica, per tant, decidir quins elements o esdeveniments històrics són rellevants i quins no són importants. Òbviament, aquesta decisió no és innocent, respon als objectius concrets que es persegueixen quan s'escriu la història.

Doncs bé, l'objectiu de l'apartat que iniciem aquí és el de traçar una explicació sobre l'evolució històrica i els orígens de la intervenció social com a **disciplina**.

Com veurem, aquesta aproximació historiogràfica s'allunya de les concepcions acadèmiques dominants sobre l'aparició de la intervenció social. Per ara, només cal recalcar que la historiografia que desenvoluparem assumeix una **perspectiva crítica**, és a dir, qüestiona la idea que ens trobem davant d'un camp de coneixement estable, compacte i que no presenta problemes. A més, reflexionarem sobre el paper que les relacions de poder han exercit en l'aparició i l'evolució d'aquesta disciplina.

Aclaracions

Per a no dificultar la lectura i evitar, a més, la discriminació de gènere, hem optat per utilitzar sempre el femení, entenent que sempre ens referim al nom femení omès *persona*.

Objectius

Com a conseqüència d'haver optat per posar èmfasi en la necessitat de reflexió sobre els fonaments de les perspectives d'intervenció social, es plantegen els objectius següents:

- 1.** Conèixer i analitzar les diferències entre les dues historiografies desenvolupades sobre els antecedents i l'evolució de la intervenció social.
- 2.** Analitzar el lligam entre l'aparició i l'evolució de la disciplina de la intervenció social i el canvi del paradigma del poder.
- 3.** Comprendre la relació entre les eines teòriques de les perspectives crítiques i el qüestionament de les formes tradicionals d'intervenció social.

1. La intervenció social com a disciplina

Abans d'endinsar-nos en la concepció de la intervenció com a disciplina repassarem, breument, els elements clau que conformen la historiografia estàndard, les explicacions i els aspectes històrics que habitualment es vinculen a l'aparició de l'àmbit de la intervenció social. La reconstrucció històrica estàndard respon al que s'ha anomenat historiografia **whiggish**. La història *whiggish* legitima la situació actual buscant en el passat la confirmació dels valors i significats actualment dominants.

La historiografia whiggish

Es refereix a una història escrita pels vencedors que ratifica i glorifica el present. (Butterfield, 1931; citat a Ibáñez, 1990).

1.1. La historiografia tradicional de la intervenció social

La historiografia estàndard situa l'aparició de l'àmbit de la intervenció social en el context de les **lluites socials, polítiques i econòmiques** del final del segle XIX i principi del XX.

Segons aquesta explicació, les demandes socials plantejades en aquella època van desembocar en la necessitat d'una administració amb capacitat per a donar resposta a les problemàtiques plantejades per aquestes lluites i per a proporcionar les prestacions pertinents amb l'objectiu d'atendre-les. A més, la historiografia estàndard esmenta diverses línies de pensament que van sorgir en aquell context i que, en convergir, van incidir decisivament en la conformació del que avui coneixem com a **estat del benestar**.

Segons López Cabanas i Chacón (1997), aquests són alguns dels pensaments considerats els **antecedents** de la intervenció social:

- L'aprovació de la legislació prussiana de Von Bismark que tractava de respondre a les demandes dels moviments obrers mitjançant la promoció de la millora de les seves condicions de vida.
- L'aparició de la teoria del benestar, que permetia mesurar el nivell de benestar col·lectiu.
- La irrupció del keynesianisme, que advocava per la mediació de l'estat en les fases de crisi econòmica mitjançant l'augment de la despesa pública per a pal·liar-les.

Seguint aquests mateixos autors, en el context europeu, l'aparició del Sistema de Serveis Socials té l'origen en dos subsistemes. D'una banda, el Sistema de Beneficència Pública, o Assistència Social, que era essencialment no contributiu i hereu de la caritat inspirada per les institucions religioses. Aquest sistema

Lectura complementària

Podeu ampliar els coneixements sobre els antecedents històrics que van donar lloc a la creació de la intervenció social llegint l'obra següent: M. López Cabanas i F. Chacón (1997). *Intervención psicosocial y servicios sociales: Un enfoque participativo*. Madrid: Síntesis.

va ser regulat més tard, al segle XVIII, per la Llei de la beneficència. D'altra banda, el Sistema de Previsió Social o de Seguretat Social, que era de tipus contributiu, fruit de les revolucions liberals i industrials del segle XIX. Els dos sistemes s'acaben integrant a partir de la Segona Guerra Mundial en l'estat del benestar, que comporta la universalització de certes prestacions relacionades amb la sanitat o les pensions i el reconeixement de drets socials.

En el context de l'**Estat espanyol**, el desenvolupament del sistema de prestacions es retarda uns trenta anys en relació amb la resta d'Europa. Els autors que hem esmentat distingeixen tres grans etapes:

- Beneficència (1812-1900)
- Previsió Social (1900-1963)
- Seguretat Social (1963-1978)

Recapitulant, els **orígens de la intervenció social** es troben, segons aquesta **historiografia**, en la convergència, d'una banda, de les lluites socials que expressen les manques, les necessitats i l'increment de la desprotecció social sorgits arran de les transformacions que van implicar la Revolució Industrial i els inicis del sistema capitalista; i, d'una altra banda, de l'increment de la preocupació de les administracions públiques en relació amb les demandes esmentades.

Amb l'objectiu d'oferir respostes i solucions als problemes plantejats i pal·liar les deficiències del sistema capitalista, mancat d'intervencionisme, el sistema d'administracions públiques s'enforteix progressivament. La confluència d'aquests factors desemboca en l'emergència del que es coneix com a estat del benestar.

Des d'aquesta historiografia s'argumenta que, per a poder fer front als problemes socials emergents del final del segle XIX i el principi del segle XX i, alhora, desprendre's de la cosmovisió metafísica pròpia de l'edat mitjana, va ser necessari desenvolupar el pensament científic. Només mitjançant aquesta nova manera de conèixer era possible conciliar l'ordre i el progrés i proporcionar a les societats les eines necessàries per a l'evolució i la millora.

1.2. Historiografia crítica: intervenció social i poder

Seguint les aportacions de Tomás Ibáñez (1990), en aquest subapartat desenvoluparem una historiografia crítica dels antecedents, orígens i evolució històrica de la intervenció social.

L'objectiu de la **historiografia crítica** és posar de manifest els supòsits implícits de les explicacions que es donen per fetes, a més de distanciar-se de les explicacions acadèmiques dominants sobre els orígens de la intervenció social, com l'exposada en el subapartat anterior.

A més, aquesta perspectiva historiogràfica es preocupa d'analitzar el paper que han exercit les relacions de poder en l'emergència de la intervenció social com a àmbit de coneixement.

1.2.1. L'aparició de les disciplines científiques: els antecedents de la intervenció social

Encara que, com hem vist en l'apartat anterior, la historiografia estàndard situa els antecedents de la intervenció social al final del segle XIX en el context de la Revolució Industrial, en aquest subapartat argumentarem els motius pels quals és rellevant localitzar-los en un altre context històric.

Concretament, volem situar els antecedents en els segles XVI i XVII, en els quals es forja una nova manera de produir els coneixements. En efecte, les formulacions de Copèrnic, Descartes, Galileu o Newton constitueixen les albors d'un conjunt de pràctiques que desemboquen en el que anomenem **ciència moderna**. Evidentment, la humanitat sempre ha produït coneixements sobre el món, però és en aquest context que emergeix un tipus de saber amb unes característiques particulars i que es diferencia substancialment de les formes de producció de coneixement anteriors. Ens referim a la racionalitat científica moderna.

Ara bé, per què és pertinent establir els antecedents de la intervenció social en aquest context històric? Els antecedents de les ciències socials i, per tant, de la intervenció social es troben en el canvi en la manera d'accedir al coneixement que va comportar l'aparició de la ciència moderna, i que va suposar **disciplines**, com la intervenció social es constituïssin com a sabers relacionats amb àmbits d'especialització creixent.

Tal com afirma Ibáñez (1990), la historiografia crítica localitza els antecedents en aquest context, ja que vol posar èmfasi en el fet que les ciències socials constitueixen un tipus de construcció social particular que:

"tiene sus normas y sus mecanismos de funcionamiento específicos, que se caracteriza por una forma institucionalizada de promover la producción de conocimientos, de aceptarlos o rechazarlos, de transmitirlos o sepultarlos, que dispone de sus laboratorios, sus cátedras y sus revistas".

T. Ibáñez (1990, p. 22)

Lectura recomanada

Per a aprofundir en el recorregut de la historiografia crítica en relació amb l'emergència de la intervenció social, podeu llegir l'obra següent:

T. Ibáñez (1990). *Aproximaciones a la psicología social*. Barcelona: Sendai.

Aquestes pràctiques, normes i procediments propis de les **disciplines en ciències socials** –incloent-hi la intervenció social– comencen justament en l'època en què es forjava la racionalitat científica moderna.

Tanmateix, en el context europeu, l'aparició de les disciplines en ciències socials no es produeix fins al segle XIX, en el moment en què es constitueixen els estats moderns. La refundació de mig miler d'entitats polítiques independents i amb característiques diverses en uns quants estats generava nous reptes. La diversitat cultural, ètnica, lingüística, etc. de les poblacions que van ser gradualment integrades en els estats en construcció va desembocar en una nova preocupació: el manteniment del **control social**, és a dir, la integració de les múltiples poblacions en un mateix sistema politicoadministratiu sense haver de recórrer a la pressió militar constant. El problema de l'ordre social a què s'enfronten els nous estats remet a la necessitat de mantenir certes relacions de poder, a tenir capacitat per a controlar les poblacions i disciplinar-les. Si tradicionalment el poder s'havia exercit mitjançant l'ús de la força o l'amenaça militar, a partir d'aquell moment emergeix una nova manera d'exercir-lo que ja no emprava tecnologies de guerra, sinó tecnologies de coneixement. Els presupòsits de la racionalitat científica moderna que havia desenvolupat coneixements orientats al domini de la naturalesa es van traslladar així a l'àmbit del que és social. En aquest escenari format per poblacions diverses aglutinades en un mateix sistema politicoadministratiu, la preocupació per mantenir l'ordre social, el domini i el control de les societats es va garantir per mitjà de la generació de coneixements orientats a governar aquestes poblacions.

D'aquesta manera, la societat s'entén com un objecte susceptible de rebre el mateix tractament que els objectes de coneixement de la naturalesa havien rebut de les ciències naturals. En aquest cas, la qüestió de l'ordre social, el domini i el govern de les poblacions i el manteniment de les relacions de poder va ser el que van haver d'afrontar les incipients ciències socials. Per a governar adequadament les poblacions es feia necessari un saber precís sobre les societats. Dit d'una altra manera, per a exercir el poder es feia necessari un coneixement que requeria la recollida de dades i d'informació: era necessària la **investigació social**. Per a intervenir sobre les poblacions que es volien dominar era necessari disposar de les ciències socials, descobrir quines eren les lleis que regulaven les societats i, d'aquesta manera, ser capaç d'exercir-hi el poder.

Com hem vist, la historiografia crítica interpreta l'aparició de les ciències socials com la resposta a un problema de governabilitat: la integració de poblacions diverses en un mateix sistema administratiu. Per a això, es van necessitar eines que produïssin un saber sobre les societats i unes tècniques d'intervenció adequades. Aquesta explicació sobre els antecedents de la intervenció social s'oposa radicalment a la historiografia estàndard. Encara que les dues explicacions coincideixen en les dates i en els moments històrics, mantenen unes diferències enormes en relació amb la qüestió del poder.

Val la pena recordar que, com hem vist en el subapartat anterior, la historiografia estàndard considera que els antecedents de la intervenció social es poden cercar en el context de les lluites socials de la Revolució Industrial, moment en què sorgeixen els estats per a donar resposta a les reivindicacions i demandes que es formulaven i per a pal·liar els efectes socials del capitalisme i millorar l'evolució de les societats. La historiografia crítica, en canvi, posa de manifest que les ciències socials irrompen per a donar resposta a la preocupació creixent per a dominar i governar les poblacions mitjançant el coneixement. És a dir, mentre que des del primer punt de vista es posa èmfasi en el fet que la intervenció social sorgeix per la preocupació de les administracions per a donar resposta a l'increment de la desprotecció social i a les fortes demandes socials sorgides en el context de la Revolució Industrial, des de la perspectiva crítica es posa de manifest que el naixement de l'estat modern, en canvi, està intrínsecament associat a una transformació substancial dels règims de poder.

Si fins llavors el domini és exercit mitjançant la força militar i la coerció, i la manera d'operar és la de la sobirania que té com a objectiu principal el manteniment i l'augment del poder mitjançant l'acumulació de riqueses, exèrcits i lleis, a poc a poc va aparèixer la idea que és la població, més que el territori, la que ha de ser l'objecte del govern polític per excel·lència. L'exercici del poder polític es va veure com a dependent de processos de càlcul i planificació racional, que permetrien desenvolupar mètodes per a actuar sobre individus i pobles, no solament per a evitar el mal, sinó també per a promoure el bé. A partir d'aquell moment es comença a forjar un canvi en el paradigma del poder que passa a exercir-se mitjançant un nou dispositiu: el coneixement de les poblacions que es volen governar basat en la racionalitat científica. El desenvolupament posterior d'aquesta nova manera de produir coneixement s'orienta cap a l'especialització per àmbits que acaba amb el naixement de les diverses disciplines de les ciències social.

Abans d'endinsar-nos en les especificitats del camp de la intervenció social i la seva vinculació amb el govern de les poblacions, val la pena que ens aturem i sintetitzem les característiques fonamentals de la relació entre saber i poder.

1.2.2. El binomi *saber-poder* en la intervenció social

Partint de les aportacions del filòsof francès Michel Foucault (1976), a continuació sintetitzarem els elements clau que permeten comprendre la transformació del paradigma del poder esmentada en el subapartat anterior.

Segons Foucault, el poder o, més concretament, les formes mitjançant les quals opera el poder són objecte d'una transformació essencial durant els segles XIX i XX. En aquest sentit, es produeix el pas del paradigma del **poder jurídic** al paradigma del **poder estratègic**. Es passa d'un règim centrat en la **sobirania** a un règim dominat per les **tècniques de govern**.

El paradigma jurídic del poder respon a la concepció tradicional sobre el poder i que, segons aquest autor, hem de posar en dubte per a poder comprendre quins són els mecanismes mitjançant els quals el poder opera en les societats occidentals contemporànies. Concretament, hi ha un conjunt d'evidències o qüestions sobre el poder que s'han considerat indiscutibles des del paradigma jurídic i que hem de posar en dubte:

1) El poder no s'ha d'entendre com alguna cosa de què disposen certes persones, institucions o grups. El poder no surt d'un lloc per a donar-se en un altre. El **poder opera en les relacions**, existeix i es dóna en l'exercici de les relacions. És una relació de forces bidireccional. La sobirania es caracteritza per l'acumulació de poder en la figura del sobirà, que té una relació d'exterioritat i transcendència respecte de la població que domina. El paradigma estratègic, en canvi, s'exerceix de manera immanent, en totes les relacions i interpel·la tota la societat i no únicament el sobirà. El poder no sorgeix en les altes instàncies i descendeix cap als individus. Al contrari, el poder es genera en tots els àmbits de la societat.

2) El poder no és una instància negativa que opera mitjançant la sanció, la coacció, la prohibició ni la coerció. El poder no traça límits a la nostra autonomia ni ens reprimeix, no ens restringeix. Segons Foucault, un dels elements més rellevants que ha posat de manifest l'emergència del paradigma estratègic és que el **poder és positiu, té la capacitat de produir**, fa coses. Així, no és que el nostre desig està controlat pel poder, sinó que el nostre desig està produït per les relacions de poder. De fet, l'operació més important del poder estratègic és que ens constitueix com a subjectes. Aquesta forma de poder s'entrellaça amb el saber. Poder i saber mantenen una relació intrínseca. És impossible exercir poder sense produir saber ni coneixement, i tampoc no és possible construir coneixement sense que generi efectes de poder. Aquesta relació és el que coneixem com a binomi *saber-poder*.

En realitat, aquest nou paradigma no substitueix de manera taxativa les evidències clàssiques sobre el poder. Tanmateix, en qüestionar-les, Foucault ens mostra que el poder no es redueix a l'exercici de la repressió exercida per una figura sobirana i emfatitza que només n'és un part.

Així, doncs, també és necessari analitzar el poder com un discurs basat en el coneixement de la realitat. El coneixement produït des de la racionalitat científica estableix el que és normal i el que cerca és que tot convergeixi cap a la norma socialment establerta. Així com el poder legislatiu s'imposa mitjançant l'establiment de lleis i per ser eficaç requereix la sanció com a mesura, el poder

Lectura recomanada

Per a aprofundir en aquest tema, podeu llegir l'obra següent:

M. Foucault (1976). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión* (6a. edició a Espanya, 1988). Madrid: Siglo XXI.

basat en les pràctiques i discursos que estableixen la normalitat no tindrà efecte si no es legitima aquesta norma. Un discurs en termes de norma exigeix que n'acceptem la veritat. L'únic discurs legitimat per a dir la veritat és el discurs científic. Per això **coneixement i poder són indissociables**.

Foucault posa de manifest la inextricable vinculació històrica entre les pràctiques de govern i el domini dels pobles amb el coneixement produït per les ciències socials. Governar implica vigilància, inspecció, regulació, adoctrinament, avaluació, prevenció. Aquestes pràctiques dutes a terme per la investigació en ciències socials permeten anotar, registrar, enumerar, mesurar i classificar les societats. Aquest conjunt de pràctiques i operacions permet constituir, definir i organitzar les poblacions, de manera que per a exercir el poder no sigui necessari recórrer a l'exercici de la força i la coerció pròpies del paradigma jurídic.

Així, el desenvolupament de sistemes cada vegada més sofisticats de gestionar les poblacions es produeix alhora que l'expansió d'un teixit de sabers propis de les ciències socials (Foucault, 1976) que, com la intervenció social, participen en la producció de tecnologies, coneixements i discursos que serveixen per a gestionar i regular les persones i les poblacions. Des d'aquesta anàlisi crítica de la relació entre el saber i el poder, com veiem, la gestió i la regulació de les poblacions no responen tant a una qüestió de redistribució social i de resolució dels desequilibris socials, sinó més aviat al manteniment de les relacions de poder en un context amb fortes tensions socials. Mètodes com l'examen o la confessió, que més tard evolucionaran fins a l'enquesta, l'entrevista, els tests i l'estadística són pràctiques d'intervenció i coneixement. El coneixement de les disciplines de les ciències socials s'orienta a endegar conductes, corregir o reduir desviacions, és a dir, a fer de l'individu un cos dòcil, un objecte mal-leable, utilitzable i eficaç, normalitzat. Aquests coneixements són mitjans per a fixar la norma, la regla, la divisió, l'exclusió, i és en aquest sentit que uneixen la formació del saber amb l'exercici del poder.

Vegem, tot seguit, quines són les especificitats d'aquest entramat de poder i coneixement en el context de la intervenció social.

1.2.3. La governabilitat en la intervenció social

Tal com hem vist, els antecedents de la intervenció social poden cercar-se en el context del canvi de paradigma del poder, que va comportar una nova manera d'exercir-lo basada en diverses tècniques de coneixement.

L'entramat de coneixements produïts per les ciències socials sobre el social ha generat una infinitat de conceptes, explicacions i aproximacions que expliquen la realitat. És a dir, els sistemes de què disposem per a explicar-nos la realitat, la manera que tenim d'entendre el món, responen a artefactes socials, a productes situats sociohistòricament. La concepció sobre la realitat que han desenvolupat les ciències socials, com hem comentat, no s'ha d'entendre

simplement com una forma més entre moltes de possibles. Al contrari, el coneixement produït per les disciplines en ciències socials s'erigeix com l'únic coneixement legítim sobre el món (paradigma estratègic del poder).

En aquest sentit, Hacking (1999) afirma que les idees no sorgeixen en el buit, no s'han d'entendre com una espècie d'entitat mental, sinó que habiten i emergeixen en un escenari social. Aquest autor anomena **matriu** l'espai dins del qual es forma una idea o concepte. La matriu en la qual es formen les idees sobre el social és un complex d'institucions, coneixements i actuacions. Les concepcions que compartim socialment sobre determinats temes responen a un entramat simbòlic (els significats i discursos que expliquen aquests temes d'una manera i no d'una altra) i material (els artefactes socials que sostenen aquesta concepció).

Hacking ens adverteix, d'aquesta manera, que els conceptes i les classificacions socials que donem per certes i acceptem sense qüestionar-nos-les sorgeixen i són possibles només en el si d'una matriu simbòlica i material complexa que fa que funcionin.

La intervenció social, com a disciplina en ciències socials, constitueix un dels nodes de la matriu des del qual emergeixen els conceptes, aproximacions i actuacions relacionades amb la intervenció en fenòmens, col·lectius o territoris assenyalats com a afectats pels problemes socials i sobre els quals es vol influir per a provocar-hi un canvi social. Aquest node, que forma part d'una matriu sociocultural més àmplia, també rep la influència d'altres nodes de la mateixa matriu, com ara altres disciplines de les ciències socials, els mitjans de comunicació, les demandes socials, el marc legal, etc.

Un dels autors que ha analitzat amb més profunditat tota aquesta qüestió és Nikolas Rose (1996). L'estudi d'aquest autor s'orienta cap a l'anàlisi de la relació entre el poder i les ciències socials. Seguint les aportacions de Foucault en relació amb el canvi de paradigma del poder, aquest autor anomena **governabilitat** la relació entre ciències socials i l'exercici del poder.

L'anàlisi d'aquesta relació no vol descriure quines institucions, agents estatals o nuclis de poder són els més rellevants a l'hora d'exercir el poder, sinó que es preocupa per identificar el conjunt de línies de pensament, de voluntat, d'invenció, de programes, etc. que estableixen un estat determinat de coneixement i d'acció. Aquesta heterogeneïtat de pràctiques convergeixen en el que s'anomenen **règims de veritat**. Aquests règims es refereixen a la direcció de la conducta, a les maneres de dir la veritat, a les persones autoritzades per a dir veritats, a les maneres de representar les veritats i als costos que té tot això; en definitiva, a la invenció i l'acoblament d'aparells i dispositius específics per a exercir el poder i intervenir en determinats problemes.

La matriu de Hacking

Per a explicar el funcionament de la matriu, Hacking posa com a exemple una dona refugiada. Aquesta noció respon a un complex format per institucions, advocats, articles de premsa, decisions de la cort, procediments d'immigració, etc. que li dóna un significat específic. Però també requereix una certa infraestructura material, com ara les barreres, passaports, uniformes, treballadors dels aeroports, centres de detenció, tribunals, camps de vacances per als nens i nenes refugiats, etc.

Lectura recomanada

Per a aprofundir en el concepte de matriu ideat per Hacking, podeu llegir:

I. Hacking (1999). *The Social Construction of What?* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Lectura complementària

Podeu ampliar el coneixement sobre el concepte de governabilitat llegint l'obra següent:

N. Rose (1996). *Inventing our selves: Psychology, power and personhood*. Nova York: Cambridge University Press.

Per tant, des d'aquesta metodologia d'anàlisi es posa de manifest que el poder o, en paraules seves, la governabilitat, opera produint les condicions de possibilitat i intel·ligibilitat per a determinades maneres d'actuar en la conducta de les persones i aconseguir determinats objectius. La seva tasca s'orienta a atendre críticament aquestes estratègies de governabilitat, tenint en compte els pressupostos, assumpcions, exclusions i règims de visió i punts de ceguesa.

Per tant, la governabilitat implica, en primer lloc, l'establiment d'un règim d'intel·ligibilitat: el poder actua en la mesura que aconsegueix que alguna cosa sigui pensable, que es pugui anomenar. Per aquest motiu, el paper del llenguatge no és secundari en la qüestió del poder; al contrari, n'és un element constitutiu. El paper que té el **llenguatge** en la qüestió de la governabilitat supera la simple constatació que és el mitjà per a produir conceptes i paraules. Segons aquest autor, el llenguatge s'ha d'entendre com un **règim sencer d'enunciació** travessat per conflictes sobre qui pot parlar, d'acord amb quins criteris de veritat, des de quins llocs, de quina manera està autoritzat a fer-ho, mitjançant quines màquines mediàtiques, i utilitzant quines formes de la retòrica, simbolisme, persuasió o seducció. No té res a veure amb el fet que un text o una paraula tingui un significat, sinó que consisteix a analitzar què compta com a veritat, qui té el poder de definir què és veritat i què no, el rol de les diferents autoritats de veritat, i les condicions tècniques, institucionals i epistemològiques per a la producció i la circulació de la veritat.

Com hem vist més amunt, les estratègies de govern modernes es basen en mecanismes que defineixen alguns discursos com a verídics i altres que no. L'exercici del poder s'ha forjat d'aquesta manera i, alhora, ha depès de conceptes produïts per persones expertes a enunciar la veritat, que contribueixen a enunciar certs fenòmens a partir de la normalitat/patologia, perill/risc, ordre i control social.

Aquesta xarxa de conceptes, pràctiques i actuacions permeten fer pensable i representable un espai amb l'objectiu d'exercir-hi el poder. Per a governar és necessari tornar visible l'espai sobre el qual s'ha d'exercir el govern. No és so-

Règims de veritat

L'acoblament per a exercir el poder establert pels règims de veritat està compost per formes de coneixement pràctic, exercicis de càlcul, vocabularis, tipus d'autoritat, formes de judici, formes arquitectòniques, capacitats humanes, objectes i dispositius no humans, tècniques d'inscripció i l'aspiració a aconseguir determinats resultats en la conducta dels qui són governats i evitar altres efectes indesitjats. Aquests conjunts són heterogenis, diversos, fets de connexions de diferents tipus, no essencials.

lament una manera de mirar, sinó que té a veure amb les pràctiques de representació, en les quals es destaquen determinades característiques, mentre que d'altres es fan invisibles.

Tal com veiem, l'anàlisi de la governabilitat se centra en el fet de conèixer què es construeix, quins objectius es plantegen, quins enemics i aliances es busquen i quins llenguatges i categories s'usen per a descriure la realitat sobre la qual es vol intervenir i quines formes de col·lectivització i de divisió s'implementen. És a dir que vol conèixer els efectes d'aquest conjunt de pràctiques, tècniques, relacions d'autoritat i coneixements d'un camp disciplinar com és la intervenció social.

Les aportacions de Rose (1996) ens permeten qüestionar la manera en què, des de la intervenció social, s'ha donat intel·ligibilitat a determinades problemàtiques, repensar quins en són els límits i pressupòsits i preguntar-nos sobre la possibilitat de reformular-les. Com que el poder s'exerceix mitjançant la veritat, aquesta anàlisi ens permet, justament, mostrar-ne la contingència i la localització històrica i desproveir-la del seu caràcter inamovible.

2. La crisi de les ciències socials i la controvèrsia en la intervenció social

La intervenció social està constituïda com a disciplina, és a dir, com un camp de significats i pràctiques quotidianes que tenen l'objectiu de transformar les situacions i condicions de vida definides com a problemàtiques.

Aquest camp és una activitat construïda històricament i socialment, ja que les teories i metodologies sobre l'acció social són un producte de l'entorn en el qual s'han desenvolupat (Payne, 1995; Fawcett *et al.*, 2000). El coneixement generat per la intervenció social s'ha produït des d'una matriu (Hacking, 1999) que implica una densa xarxa d'agències, professionals, institucions, grups de pressió, etc. que han generat perspectives teòriques, metodològiques i tècniques per mitjà de les quals es constitueix allò sobre el qual s'intervindrà. En aquesta matriu es conformen els límits d'aquest camp i les característiques que el travessen.

Així, de manera explícita i formal (per mitjà, per exemple, del disseny de lleis i normatives), o de manera més implícita (a partir dels diferents imaginaris socials compartits), es defineixen el marc institucional, els objectius, els agents, les metodologies, les pràctiques, les organitzacions, els discursos i els àmbits d'actuació que conformen la matriu reguladora d'aquest camp disciplinari. Per mitjà d'institucions, valors, normes i rols predominants en un moment socio-històric concret, es construeixen i reproduïxen constantment els marcs de referència, en forma de pautes i dispositius duradors, que regulen la vida social.

Tanmateix, aquest marc d'acció instituït i normatiu que definim com a *intervenció social* és dinàmic; això és, no està definitivament tancat ni totalment definit. No es tracta d'una realitat incontrovertible, sinó d'un espai social que es constitueix com un camp de forces dissímils, i fins i tot antagòniques, entre agents, pràctiques i discursos heterogenis que tracten d'establir els significats i pràctiques entorn de la intervenció. En aquest sentit, com hem dit anteriorment, a l'interior de la disciplina mateixa podem trobar-hi diferents paradigmes i perspectives.

Lectures complementàries

B. Fawcett, B. Featherstone, J. Fook, i A. Rossiter (2000). *Practice and research in social work: postmodern feminist perspective*. London: Routledge.

M. Payne (1995). *Teorías contemporáneas del trabajo social. Una introducción crítica*. Buenos Aires: Paidós.

Malgrat que actualment és possible identificar moltes perspectives diferents en intervenció social, hi ha una controvèrsia interna fonamental que ha fet dubtar d'aquesta disciplina tal com s'havia entès fins ara. De fet, l'heterogeneïtat actual respon, en bona part, a les conseqüències d'aquesta controvèrsia en el si de la disciplina. Concretament, durant les dècades dels cinquanta i seixanta va germinar un corrent de pensament crític que va acabar desencadenant el que més tard es va anomenar la **crisi de les ciències socials**. A grans trets, el pensament crític va desenvolupar un conjunt d'arguments que qüestionaven els pressupòsits clàssics de les ciències socials, i establia les bases per a l'emergència de perspectives diferents d'estudi i reflexió sobre els assumptes socials (Ibáñez, 1996). En el cas de la intervenció social, aquesta crisi es va sostenir sobre una crítica fonamental que veurem a continuació. La bretxa oberta en el si de la disciplina ha influït en el seu desenvolupament posterior i, en l'actualitat, les aproximacions d'intervenció social han incorporat, en diversos graus, els qüestionaments que van ser manifestats per les perspectives crítiques. Per tant, la controvèrsia inaugurada pel pensament crític continua oberta en l'actualitat.

L'argument central dels corrents crítics afirma que la intervenció social tradicional no contribueix a assolir el benestar social, sinó que més aviat, per mitjà de l'assumpció de perspectives positivistes i objectivistes d'intervenció, contribueix a la generació d'efectes de control social i opressió de certs col·lectius i grups socials. Autors com ara Correa, Figueroa i López (1994), afirmen que les solucions plantejades des de la intervenció social d'orientació positivista han tingut la funció de modelar les conductes de les persones i col·lectius i d'establir i definir els límits del normal i l'anormal, l'inclòs i l'exclòs, i que d'aquesta manera han contribuït al control social. Segons aquestes autores, la intervenció social tradicional s'orienta a reconduir les resistències socials (Correa, Figueroa i López, 1994). Aquests efectes de control es donen sobretot per mitjà de dos mecanismes:

- La relació que s'estableix entre equips interventors i persones intervingudes.
- Les maneres com es defineixen els àmbits dignes de transformació.

2.1. Subjectes de coneixement

La primera qüestió que vertebra la controvèrsia que hi ha en l'àmbit de la intervenció social –formulada en el context de la crisi de les ciències socials– es planteja qui està legitimat per a conèixer, intervenir i actuar. La intervenció social tradicional ha assumit que allò que legitima les intervencions socials és el sistema de coneixement sobre el qual es basa (credencials, coneixements especialitzats, institucions acadèmiques i professionals, etc.). A partir d'això, s'ha tendit a establir dos rols clarament diferenciats. D'una banda, les persones

Lectura complementària

Ibáñez fa un bon estudi sobre la crisi de les ciències socials: T. Ibáñez (1996). *Fluctuaciones conceptuales en torno a la postmodernidad*. Caracas: Universidad Central de Venezuela.

Lectura complementària

N. Correa, H. Figueroa, i M. López, (1994). La psicología social: pasión inútil del Estado terapéutico. *Anthropos*, 156, 33-38.

intervingudes i, d'una altra, els equips interventors. Per tant, la intervenció social s'edifica a partir d'aquesta escissió entre els dos rols, que ha fixat les posicions de cada un d'aquests actors dins d'un entramat de relacions socials.

Mentre que les **persones intervingudes** són els col·lectius o individus definits com a problemàtics i en els quals es duen a terme diverses actuacions, els **equips interventors** constitueixen el cos de persones expertes que s'encarreguen d'identificar i definir quina és la problemàtica social i també de dissenyar i implementar les actuacions necessàries per a solucionar-la. La intervenció social s'edifica assenyalant les posicions autoritzades a dir la veritat (interventores) i les que no ho estan (intervingudes).

Segons algunes aportacions recents a aquesta discussió (Espai en Blanc, 2008), les societats complexes han delegat la responsabilitat de la presa de decisions importants en la figura de la persona especialista. La professionalització creixent de diversos àmbits socials fa que les decisions sobre el rumb que ha de prendre una societat davant de l'aparició de nous reptes depenguin de figures autoritzades. Aquesta organització social decideix qui està legitimat per a intervenir en els conflictes socials i de quina manera. Aquest mecanisme implica un exercici de poder perquè impedeix que el conjunt de la societat intervingui en l'assoliment del consens i la cohesió social, i es releguin les decisions sobre quines resolucions s'han de prendre a les veus autoritzades. Les perspectives d'intervenció tradicionals actuen distingint entre les posicions que estan autoritzades (sobre la base del seu coneixement) a decidir el rumb que ha de seguir la societat i les que no; i ho fan sense emprar la força bruta ni la dominació, sinó maneres més subtils i sofisticades que fan invisible l'exercici de poder i, fins i tot, afavoreixen que es vegi socialment beneficiós.

En el marc d'aquestes perspectives d'intervenció, es considera rellevant poder ubicar, descriure, estudiar i diagnosticar –per mitjans tècnics avalats per les institucions acadèmiques i professionals– els problemes socials i desenvolupar maneres efectives de combatre'ls. La construcció d'aquestes formes de representació és complexa i requereix pràctiques com l'exploració, l'enquesta, l'estadística, el desenvolupament de projectes, l'ús de símbols i d'escals, etc. Les representacions produeixen objectivitat, tenen més capacitat que altres tècniques (com la parla quotidiana, per exemple) per a produir efectes de veritat i, alhora, d'autoritat. Els dispositius de representació són tècniques intel·lectuals, és a dir, tècniques materials de pensament que fan possible l'extensió de l'autoritat sobre el que representen. Aquestes tècniques produeixen el món que, simultàniament, governen. S'emfatitza que el diagnòstic, la intervenció i l'avaluació s'han de dur a terme a partir de criteris d'objectivitat. El saber legitima les decisions que es prenen amb relació a qui hi intervé, per a

Lectura complementària

Per a conèixer aquestes aportacions recents a la discussió, llegiu:

Espai en Blanc *et al.* (2008). *La sociedad terapéutica. Materiales para la subversión de la vida*. Barcelona: Ediciones Bellaterra.

què, per què, com i on. Per a això, el coneixement que s'erigeix com a legítim es realitza des de les expertes tècniques que saben com diagnosticar la realitat i disposen d'eines per a produir la transformació.

Les crítiques realitzades arran de la crisi de les ciències socials sostenen que si s'assumeix que el coneixement només pot ser vàlid des de la posició de les expertes, això redunda en relacions asimètriques entre equips interventors i persones intervingudes. Aquesta discussió, present fins als nostres dies, obliga a plantejar la pregunta sobre qui està legitimat a produir coneixement i qui no, i sobre com es produeix aquest coneixement.

2.2. Objectes d'intervenció

El segon eix de discussió que emergeix a partir de les crítiques formulades durant la crisi de les ciències socials té a veure amb l'objecte sobre el qual es produeix coneixement i es generen intervencions socials. En concret, la crítica es refereix a la manera en què, des dels àmbits d'investigació i intervenció social, s'ha fet una aproximació als problemes socials i la manera d'abordar-los.

Aquestes crítiques parteixen de la constatació que en la literatura sobre la intervenció social és recurrent l'al·lusió als **problemes socials** i a les maneres de solucionar-los. Des de les perspectives tradicionals, un problema social sorgeix quan hi ha condicions que comporten una manca d'harmonia amb els valors socials d'una societat determinada (Clemente Díaz, 1992). Hi ha problemes socials quan es produeix un desequilibri en les formes d'organització social amb efectes negatius en persones, col·lectius o en el conjunt de la societat i, a més, quan la seva competència apel·la a la responsabilitat col·lectiva (Casas, 1996). En aquesta literatura es descriuen diferents condicions en les quals sorgeixen els problemes socials. Condicions com ara la desviació de certs grups socials respecte de les normes majoritàries, la transformació o l'evolució de certes pràctiques socials, els desacords respecte de les regles de convivència o els conflictes de valors i interessos entre grups són raons per les quals poden sorgir problemes socials (López Cabanas i Chacón, 1997; Clemente Díaz, 1992). Aquesta definició pren com a base l'assumpció que mitjançant mètodes científics és possible saber en quin moment i en quin lloc es produeix un desequilibri en els valors d'una societat. D'aquesta manera, es parteix de la idea que en l'articulació de la societat hi ha espais (problemes, col·lectius) que no funcionen adequadament i que és necessari adequar-los perquè siguin funcionals.

La societat crea institucions per a combatre els desperfectes que ella mateixa produeix. Per tant, aquestes institucions compleixen funcions de manteniment de les relacions dominants que hi ha en la societat, mitjançant la capacitat de lluitar amb aquests problemes utilitzant un poder legítim (Correa, Figueroa i Román, 1994). Aquesta classe d'intervenció vol establir l'harmonia entre els diferents grups socials, que accedeixen als recursos de manera desigual.

Reflexió

Qui està legitimat a produir coneixement i qui no?

Lectures complementàries

F. Casas (1996). *Bienestar social: Una introducció psicosociològica*. Barcelona: PPU.
M. Clemente Díaz (1992). *Psicología social aplicada*. Madrid: Eudema.

Aquesta funció s'emprèn per mitjà de la intervenció directa sobre els àmbits, col·lectius o territoris que socialment s'han considerat problemàtics, per a promoure, exercir o orientar algun canvi social que els dirigeixi cap a un horitzó definit com a desitjable i que sigui compatible amb l'ordre social establert. Concretament, mitjançant la dotació de recursos, aprenentatges, eines i competències que concorden amb les necessitats i els interessos del sistema en un moment concret, es vol aconseguir la màxima funcionalitat, aprofitament i reintegració de les persones intervingudes.

De manera que si es defineix el problema a partir de l'assenyalament de persones o col·lectius no adaptats al context social o que duen un tipus de vida que no concorda amb els paràmetres del que s'ha definit com a normal, llavors, la intervenció tendirà a focalitzar-se sobre aquests individus, grups i col·lectius, sense parar atenció en els contextos en els quals emergeixen els elements problemàtics. Si, a més, aquest assenyalament es produeix a partir d'un coneixement definit com a expert, llavors, els efectes de control sobre les poblacions seran encara més poderosos. La potència enunciativa d'aquest discurs converteix en socialment desitjable la intervenció en les persones –i no sobre els contextos d'emergència dels problemes socials–, i en fa invisibles els efectes en termes de poder, fins al punt que els mateixos agents autoritzats, els equips interventors, que executen quotidianament aquestes pràctiques de poder, arriben a considerar la seva tasca socialment desitjable i beneficiosa.

Per a il·lustrar aquesta idea podem pensar en la noció de minusvalidesa.

La noció de minusvalidesa

Aquest concepte reflecteix la idea que algunes persones tenen manques físiques o cognitives sobre les quals és necessari intervenir per a capacitar-les i fer que s'adaptin millor a l'entorn. Aquesta concepció ha estat produïda i sostinguda per una matriu de coneixements, pràctiques, institucions i actuacions que ha eclipsat altres aproximacions possibles a aquesta qüestió. En considerar que algunes persones es troben en una situació de falta de recursos s'ha optat per intervenir-hi, mitjançant l'avaluació, el diagnòstic i la correcció. Aquesta manera de representar l'espai en el qual es vol intervenir ha fet que sigui pensable, intel·ligible.

Aquest règim d'enunciació dut a terme per les persones "expertes a enunciar la veritat" ha fet emergir la noció de minusvalidesa basada en el binomi *normalitat-patologia*. Aquesta construcció conceptual es produeix des d'una noció de normalitat a partir de la qual es classifiquen les persones que no es consideren normals, en aquest cas, com a minusvàlides. Tanmateix, en analitzar críticament aquesta aproximació ens adonem que assumeix que l'entorn és neutre i asèptic, de manera que queda exclòs de l'àmbit que ha de ser intervingut, i tot el pes recau en les actuacions sobre les "persones minusvàlides". La noció de minusvalidesa assumeix que són les persones que poden estar mancades de les capacitats per a desenvolupar-se en un entorn determinat, i nega que els entorns socials, arquitectònics, simbòlics, etc. també poden ser "minusvàlids" –o "generadors de minusvalideses"– i que, per tant, la intervenció s'ha de focalitzar en aquests i no en les persones. Com a exemple, tenim que la noció de minusvalidesa ha explicat que la incapacitat de certes persones amb mobilitat reduïda per a pujar o baixar escales requereix que s'entrenin i es capacitin per a aconseguir-ho, i omet el paper que les barreres arquitectòniques, socials o simbòliques tenen en aquest context i, per tant, la necessitat d'intervenció en els "espais minusvàlids".

Com veiem en l'exemple, s'assumeix que la resposta davant l'aparició de determinats problemes socials consisteix a intervenir en les persones o col·lectius considerats problemàtics per a adaptar-los al sistema establert, i en canvi es nega la possibilitat de transformar el sistema per a millorar les condicions de vida de les persones.

A partir de la crisi de les ciències social, es comença a qüestionar el model que defineix com a problemàtiques les persones intervingudes. Com hem vist en l'exemple anterior, aquest moviment permet fer llum a altres interpretacions possibles dels fenòmens socials. Per exemple, en el cas exposat, canviant el focus de les persones amb mancances a les mancances de l'entorn en el qual es mouen i possibilitant, així, formes d'intervenció que poden incidir en el context social en què certes qüestions emergeixen com a problemàtiques. Això fa que també ens qüestionem la manera en què s'estan entenent, des de contextos concrets de la intervenció social, els problemes a què és necessari referir-se i, en conseqüència, les maneres d'abordar-los.

El desenvolupament d'aquestes discussions ha mantingut oberta la pregunta sobre els efectes de control que poden tenir les actuacions dutes a terme des de la intervenció, assenyalant la necessitat de promoure actuacions encaminades a qüestionar l'ordre existent i reflexions i accions per a transformar-lo.

En resum, en el cas concret de la intervenció social, a partir de les aportacions crítiques que fan referència als efectes de control social de les intervencions tradicionals, s'han obert múltiples línies de discussió sobre què es fa quan s'emprenen processos d'intervenció social. És per això que, arran d'aquesta crisi i fins ara, s'han proposat altres formes d'intervenció social per resoldre o evitar tot el que s'ha qüestionat. Alhora, això ens obliga a qüestionar-nos, en casos específics de processos d'intervenció, sobre què ha de ser intervingut i què no, cap a on s'han de dirigir les intervencions socials, a qui definim com a *persones intervingudes* i *equips interventors*, i sobre les metodologies amb què es treballa. Com hem vist, totes aquestes preguntes generen una controvèrsia que defineix unes formes d'intervenció concretes, que veurem en els pròxims mòduls.

Bibliografia

- Casas, F. (1996). *Bienestar social: Una introducción psicosociológica*. Barcelona: PPU.
- Clemente Díaz, M. (1992). *Psicología social aplicada*. Madrid: Eudema.
- Correa, N., Figueroa, H., i López, M. (1994). La psicología social: pasión inútil del Estado terapéutico. *Anthropos*, 156, 33-38.
- Espai en Blanc *et al.* (2008). *La sociedad terapéutica. Materiales para la subversión de la vida*. Barcelona: Ediciones Bellaterra.
- Fawcett, B., Featherstone, B., Fook, J., i Rossiter, A., (2000). *Practice and research in social work: postmodern feminist perspectiva*. London: Routledge.
- Foucault, M. (1976). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*. Madrid: Siglo XXI (6a. edició a Espanya, 1988).
- Hacking, I. (1999). *The Social Construction of What?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ibáñez, T. (1990). *Aproximaciones a la psicología social*. Barcelona: Sendai.
- Ibáñez, T. (1996). *Fluctuaciones conceptuales en torno a la postmodernidad*. Caracas: Universidad Central de Venezuela.
- López Cabanas, M. i Chacón, F. (1997). *Intervención psicosocial y servicios sociales: Un enfoque participativo*. Madrid: Síntesis.
- Payne, M. (1995). *Teorías contemporáneas del trabajo social. Una introducción crítica*. Buenos Aires: Paidós.
- Rose, N. (1996). *Inventing our selves: Psychology, power and personhood*. Nova York: Cambridge University Press.

